

Bulgaria Abroad
България по света

БЪЛГАРСКИТЕ ОБЩНОСТИ В СЕВЕРНА АМЕРИКА – ТРАДИЦИИ И СЪВРЕМЕННОСТ

Коянка Димитрова

Държавна агенция за българите в чужбина

Резюме. Статията проследява процесите в развитието на българските общности в Северна Америка. Разгледани са историята и актуалното състояние на българските организации, училища, църковни общини, медии, допринасящи за съхраняването на българската духовност отвъд Океана.

Keywords: Bulgarian communities, North America, emigrants, USA, Canada

Формирането и развитието на българските общности, условно разделени на „исторически“ и „емигрантски“, зависи от действието на множество фактори, свързани с конкретната историческа среда. Влиянието на определени социални, политически и икономически характеристики в съответното общество, както и на културните традиции, предопределя до голяма степен облика на българската общност в даден регион или държава. От друга страна, събития в глобален мащаб също оставят своя отпечатък върху процесите в развитието на общностите, като маркират основните етапи в тяхното развитие.

Началният етап във формирането на българската общност в Северна Америка някои изследователи наричат „протестантски“ (Трауков, 1993), тъй като той е свързан с проникването на протестантството в българските земи и откриването на първите училища от американски мисионери преди 60-те и 70-те години на XIX в. През 1860 г. в Пловдив е открито училище за подготовка на проповедници, преместено след няколко години в Стара Загора. Освен Библията програмата включва изучаване на английски език и природни дисциплини. През 1871 г. в Самоков е основан Американски девически пансион и само след едно десетилетие там се обучават 500 девойки. Америка за българите в поробените земи вече не е съвсем непозната територия. Затова много допринася и издадената през този период „Кратка всеобща география“ на Ботю Петков, както и откритият в Цариград Роберт колеж, в който до Освобождението завършват 200 младежи¹⁾. На страниците на сп. „Читалище“, излизащо в Цариград, се води полемика за предимствата на американската образователна система, одобрявана от редица български възрожденски дейци.

Коментира се безплатното и демократично устроено учебно дело в Америка, поставило си за цел „истинско национално възпитание“ на младежите. През този период зад Океана заминават да учат първите българчета. Един от тях е Илия Йовчев – възпитаник на Роберт колеж, студент в Саратога, пратил вест за „десет българи, видели Америка“, публикувана на 29 октомври 1875 г. във в. „Напредък“. Между тях е старозагорец, продавач на гюлово масло в Бостън, друг българин от търновските села пък е „гемиджия между Филадельфия и западноиндийските острови“. Накрая младият Йовчев заключава: „Всичка сме ученици в различни училища с цел да се завърнем в отечеството“. През 1906 г. той ще стане инициатор на едно от първите български емигрантски дружества в Америка – „Пришълец“, основано в Ню Йорк, ще напише поредица от статии за американската преса, апелирайки за съпричастност към съдбата на поробените българи, и с право ще бъде признат за баща на българската емиграция в Северна Америка²⁾.

Към края на XIX в. за Америка тръгват първите дребни занаятчии и търговци, има достоверни сведения и за десетина българи градинари. Според повечето изследователи преселилите се в Америка българи до края на XIX в. са около 300 души, установили се във Филадельфия, Чикаго, Ню Йорк, Стилтън, Дейтън. Те са капка в огромния емигрантски поток, който до 1890 г. тече в посока от Западна и Северна Европа към САЩ.

Периодът на масовото преселване на българи в Америка започва след Илинденско-Преображенското въстание през 1903 г., изострило до нетърпимост жестокостта на султанската администрация. Към по-малкото сънародници от освободените български земи се присъединява голямата преселническа вълна от Югозападна Македония – Битолско, Леринско, Костурско, Воденско. От януари до октомври 1903 г., или само за десет месеца, от Битолския вилает заминават около 3000 души, а емигриралите от Леринско са жители на 39 села. Броят на преселниците от освободена България достига 22 000 души (Трауков, 1993), предимно от Русенски, Шуменски, Търновски и Плевенски окръг. Това са млади мъже, търсещи по-добро заплащане на труда, за да подпомогнат близките си по родните места или с припечеленото да си създадат семейство, когато се завърнат в отечеството. Ако тях можем да определим като икономически емигранти, то българите от Югозападна Македония по-скоро са политически, защото бягат преди всичко от гнета на османското владичество, а не само за да подобрят живота си. Преселението налага предприемането на ограничителни мерки в българското законодателство. В приетия през 1908 г. Закон за емиграцията не се допуска цели категории български поданици да емигрират: донаборници, запасни войници до 40 г. (освен ако не са внесли гаранция до 5000 лв.), по-възрастни от 50 г. или хора с душевни и физически недъзи, осъдени за престъпления и други. Против емигрирането се обявява и българският православен духовен водач Екзарх Йосиф I. В специал-

но окръжно от март 1906 г., след като отбелязва, че нищетата тласка българите от вилаетите да дирят поминък вън от пределите на империята, той изразява дълбоката си загриженост, че сънародниците ни отиват в една страна, която е стопила и постоянно претопява преселници, културно по-силни, отколкото нашите българи, които ще загубят дори и при случайна материална сполука най-скъпото си – вярата, езика, народността.

Между 1908 – 1913 г. емигрират още 18 653 души и те, заедно с установилите се дотогава, определят облика на българската общност, поставила началото и на своя организационен живот с основаването на църковни общини, културно-просветни дружества, училища и печат. Новата вълна след Първата световна война е чувствително по-малка заради приетите в САЩ закони за емиграцията, ограничаващи квотите за българи. В историческата литература липсва единно становище за числеността на българската общност към началото на следвоенния период. Най-високи стойности посочва В. Трайков с аргумента, че в състава на българската емиграция трябва да прибавим и преселниците от Македония, както и да се съобразим с известно число завърнали се по родните места. В такъв случай броят на българите на територията на САЩ към 1920 г. е около 115 000, от които 55 000 от България (Трайков, 1993). Емигрирането в Канада започва сравнително по-късно. През 1905 – 1906 г. там се установяват немалко българи, към които се присъединяват и други сънародници, дошли от САЩ в търсене на по-добри условия за живот и работа. До началото на Първата световна война наброяват около 10 000 души, от тях 4000 в Торонто. Те поддържат връзки и си взаимодействат с българите в САЩ, имат общи организации, общи печатни издания.

Ако хронологически съпоставим „емигрантските“ български общности зад граница, българската общност в САЩ е една от най-старите, но тя е предхождана по време от общностите ни в Австрия и Германия, чието формиране започва през епохата на Българското възраждане, а развитието им до Освобождението е свързано и с тежненята на националноосвободителните ни борби. Във Виена още от средата на XVIII и през XIX век замогнали се българи откриват търговски кантори – такива са братя Робеви, Евстати Салвели, Славчо Паскалев, Никола и Сава Паница. Домът и кантората на братя Паница е място, където се отбиват Найден Геров, Марин Дринов, Христо Г. Данов (Drandiyski, 2015). Български търговци във Виена са в основата на създаденото през 1862 г. първо българско дружество „Напредък“ с цел подпомагане на българските студенти от България, Тракия и Македония, Молдова и Влашко, за да станат „учители в отечеството си“. Пак там в предосвободенския период се отпечатват десетки български книги. По същото време Лайпциг, Мюнхен и Хайделберг в Германия са притегателни центрове за любознателните български младежи. В началото на 40-те години на

XIX в. в Лайпциг се основава първото дружество и започва да излиза първият български вестник „Български орел“ под редакцията на Иван Богоров. Само една година след Освобождението нашите младежи полагат началото на българските академични традиции в чужбина с основаването на дружество „Шипка“ в Мюнхен. Придобилите в Австрия и Германия образование млади българи участват след завръщането си в изграждането на възстановената българска държава, превръщайки се в част от нейния политически, стопански и културен елит.

В социалната структура на българската общност в Северна Америка в началните периоди преобладават работници на тежкия физически труд, заети по строежите на пътища и железопътни линии, във вредните производства, като химическата промишленост, както и представители на занаятчийската гилдия, открили първите хлебярници, бакалници, гостилници, прераснали в приветливи ресторанти, сладкарници, специализирани магазини, дори за стоки от родния край. Особено място заемат българските книжарници, които следва да отнесем към начинанията, посветени на опазването на народностното самосъзнание. Каталогът на книжарницата в Гранит сити например наред с българо-английски речници и разговорници, както и пътеводители на Америка, предлага букварчета, читанки, христоматии, най-популярните заглавия от творчеството на Ботев, Вазов, Славейков, пълна българска песнопойка със 700 песни. Сравнително нисък е делът на земеделските стопани, тъй като обработката на земята изисква начален капитал. Около 1000 са българите, дръзнали да обработват земя или да отглеждат животни на новото място в рамките на свои самостоятелни стопанства (Gadzhev, 2003). Първата българска земеделска колония, възникнала през 1911 г. в Ню Мексико, поставя началото на ново градче, наречено София. Интересен факт са и земеделските стопанства на стотина семейства на бесарабски българи в щат Северна Дакота, специализирани в отглеждането на картофи, житни и бобови култури (Трауков, 1993). Замогналото се първо поколение емигранти вече има възможност да изучи децата си. Започва да расте броят на представителите на интелигенцията. От второто поколение се утвърждават юристи, банкови чиновници, инженери, журналисти, културни дейци. Според сравнителната таблица на д-р И. Гаджев за упражняваните професии и характера на търговските начинания, публикувана в неговия труд, посветен на историята на българската емиграция в Северна Америка, към 1933 г. в САЩ има 35 лекари, десетина зъболекари, над 20 адвокати, стотина инженери и архитекти, 30 банкери и банкови чиновници, петима професори, сто учители. Висок е относителният дял на представителите в областта на изкуството – над 130 музикални директори, диригенти на хорове и оркестри, артисти, художници, оперни певци. Българи упражняват и сравнително рядката професия на летците, наброяващи десетина, сред които и една жена (Gadzhev, 2003). Сравнявайки образователния ценз на българите от

България и на българите от Македония и формите на тяхната професионална реализация, В. Трайков стига до интересен извод. До Първата световна война преселниците от освободените български земи притежават по-високо ниво на грамотност поради обстоятелството, че за две и повече десетилетия свободен живот са имали възможността да учат. Преселниците от Македония идват с по-нисък образователен ценз, но са по-предприемчиви, откривайки първите „малки предприятия“ – кафенета, фурни, бакалници, а по-късно разширяват бизнеса си, докато емигрантите от България се насочват повече към интелектуалните професии (Трайков, 1993). Специфично за духовния и социалния живот на сънародниците ни зад Океана не само в първоначалния период на заселване, но и понастоящем, е присъствието на евангелистки мисии. Създадени преди българските православни църкви, те функционират като истински центрове за подпомагане и интеграция на новодошлите, по нищо неотстъпващи на съвременните. Често в тях работят млади хора, посещавали вече протестантските училища в България, особено полезни за своите сънародници с познанията си по английски език и порядките в новата среда. Първата евангелистка мисия е изградена през 1907 г. в Гранит сити с пастор Цвятко Багрянов, издържана от Презвитерианската църква в Илинойс. Тя открива вечерно училище за изучаване на английски език, американско гражданско право и история. Към нея работи неделно училище, създаден е и приют. Към мисията в Чикаго е открит приют за бездомни и читалище. Пастор в създадената през 1910 г. мисия в Сент Луис е Д. Градинаров, заместен след смъртта му от неговата съпруга Севастица – възпитаничка на протестантското училище в Стара Загора, основателка през 1913 г. на първото женско дружество „Българката в Америка“. През 1932 в Чикаго функционира евангелистка църква под името „Първа българска християнска църква“. В Торонто са основани също две български евангелистки мисии.

Характерна особеност на българската общност в Северна Америка е развитието на църковно-училищната община като духовен и социален център за поддържане на народностното самосъзнание (непозната за останалите наши емигрантски общности по света). В исторически план, тя води началото си от Средновековието. Обучението на децата тогава се извършва в рамките на Църквата като институция, респективно в отделния храм, включвайки възпитание в християнски морал и добродетели, както и грамотност в ползването на богослужебните книги. През първата четвърт на XIX в. се добавят елементи на светско образование със знания по история, землеописание, български език, математика. Тогава (1824 г.) излиза и Рибният буквар на д-р Петър Берон. Този модел на функциониране на църковен храм/община с училище към него е застъпен сред българските общности през целия XVIII и XIX век в днешна Румъния (Трансилвания и Банат) и в Бесарабия до средата XIX век. Изместен от модерното светско образование, той бавно замира. Преобладаващата

част от българските емигранти в Америка обаче идват от Македония, където моделът е съхранен до Балканските войни. Именно те са най-ревностните основатели на първите църковни общини, към които малко по-късно се създават училища за децата. Ако направим паралели с останалите български общности по същото историческо време, единственото изключение е в унгарските земи. В Будапеща през 1916 г. е основана БПЦО, а две години по-късно към нея е открито българско училище, което функционира чак до 2011 г. То оставя трайна следа в историята на българите в Унгария с неопределим си принос за обучението на няколко поколения сънародници в дух на родолюбие и уважение към българските традиции. Едва през 1967 г. във Виена ще бъде създадена втората БПЦО в Европа, а през 1982 г. и третата – в Щутгарт. Днес броят на БПЦО над граница е 82, основани по инициатива на българските общности в отделните населени места, като към тях по правило не функционират учебни звена за децата на нашите сънародници.

В Северна Америка основаването на български православни църковни общини и съграждането на български църкви започва през 1909 г. Тогава йеромонах Теофилакт (Димитър Малин) полага основите на първия български храм в Гранит сити „Св. св. Кирил и Методий“, а на следващата година – в Стилтън. Първият църковен храм в Канада е построен в Торонто през 1910 г., пак с името на Солунските братя. До него е издигнат по-късно и „Народен дом“ за сказки и за нуждите на българското училище. До средата на 30-те години в САЩ и Канада се изграждат 15 храма. През 1921 г. Светият синод на Българската православна църква създава „Духовна мисия в Америка“, а през 1931 г. изработва „Основна наредба“ и след още шест години създава епархия за православната българска емиграция в Америка, оглавена от Велички епископ Андрей.

Очевидно моделът на българската църковно-училищна община се оказва жизнен за Америка независимо от динамиката на развитие на българската общност, обогатявайки формите на работа през годините, а понастоящем и с възможност за финансиране от българската държава, специално в частта образователна дейност. През учебната 2015/2016 г. единствените български църкви – бенефициенти по ПМС № 334, са ситуирани в Северна Америка: в Монреал („Св. Ив. Рилски“), Брамптън („Св. Димитър“), Финикс („Св. София“) и две в Чикаго („Св. София“ и „Св. Иван Рилски“). Важен фактор за зараждането на българската църковно-училищна община в тази част на света и нейната устойчивост несъмнено е и обстоятелството, че тя не е чужда на американското общество по това време. Подобни общини с училища към тях създават и други преселници от Европа. Например общността на германците (една от трите най-големи етнически емигрантски общности в САЩ, с 350-годишно присъствие в тази страна) обучава своите деца още от средата на XIX век в училища към църковните храмове. Но още при първата генерация се ус-

тановява, че малките възпитаници с нежелание посещават учебните занятия, а немският език бързо изчезва, изцяло изместен от английския, дори в градове с преобладаващо немско население³). Необходимостта от български училища възниква едва при второто поколение българи в Америка – децата на първите преселници, родени вече в САЩ и Канада. Първото българско училище е открито в Торонто през 1914 г. от Българо-македонско дружество „Просвета“ и е на издръжка на църковната община, начело с йеромонах Теофилакт. То развива дейност до Втората световна война и обучава хиляди деца.

Българското училище в Америка е изцяло родолюбиво дело, намерило тук благодатна почва. Неделни училища с обучение на майчин език вече са създадени и от други народностни групи. До навечерието на Втората световна война възникват 26 български училища, от които 21 на територията на САЩ. Като просветни средища за децата на нашите емигранти в САЩ се развиват градовете Стилтън, Медисън, Гранит Сити, Форт Уейн, Индианополис, Кливлънд, Батъл Крик, Детройт, Джанстаун, Толидо, Милуоки, Лорейн, Хомстед, Лакауана, Дукейн, Синсинати, Дейтън. В Канада освен в Торонто се изграждат училища в Уиндзор и Китчънър.

Обучението се осъществява с учебници от България, а за да се улесни наваянето им, част от тях се печатат в Америка. В Гранит сити е отпечатан „Буквар и първа читанка“. В програмата са застъпени български език, история и география на България, роден фолклор. Това не замества обучението в американските училища. Занятията се водят 2 – 4 часа седмично след часовете в американското училище и невинаги в съботно-неделните дни. Средният брой на записаните деца варира между 30 и 100. С известно учудване можем да установим, че тогавашното българско неделно училище, като организация и съдържание на учебната програма, както и по отношение на т.нар. „извънкласни форми на работа“, е съхранено като модел и до днес – в българските неделни училища, основани след 90-те години на миналия век, които към настоящия момент са над 280.

За развитието на „училищното дело“ в различни селища на САЩ и Канада особени грижи полага МПО след основаването ѝ през 1922 г. Почти половината от създадените образователни звена са инициатива на местните секции на МПО. Печатният орган на организацията в „Македонска трибуна“ отделя специално внимание на опазването на езика като условие за съхраняването на рода.

След Втората световна война функционират 5 български училища. Те са изградени към българските православни църкви „Св. Климент Охридски“ в Детройт, „Св. св. Кирил и Методий“ в Торонто, „Св. Дух“ в Стилтън, „Св. Никола“ във Форт Уейн и „Св. Андрей“ в Ню Йорк.

Съхраняването на българската духовност е грижа не само на църковния храм и на българското училище. До Втората световна война сънародниците ни

изграждат десетки взаимоспомагателни, землячески, политически, религиозни и културни сдружения, женски клубове, юнашки дружества. Предшественик на съвременните културни сдружения, активно развиващи дейност в полето на взаимното опознаване на различните национални групи и популяризирането на българската култура, е Българското дружество в Ню Йорк, основано през 1928 г. То организира беседи, концерти, устройва изложби, вечеринки, участва със свои национални костюми във фестивали, провеждани в САЩ. През същия период подобни цели си поставя и Българо-американският клуб в Чикаго. Едно от най-активните наши дружества е българо-македонското „Отец Паисий“ в Хомстед, Пенсилвания, създадено през 1930 година. Към него функционира богата библиотека, училище с 50 деца, женска секция и футболен отбор. В Торонто през 1929 г. е основано едно от най-силните дружества „Уилям Гладстоун“ с инициатори д-р Малин (архимандрит Теофилакт) и съдията Джон Грудев. То развива интеграционна, взаимоспомагателна и културно-просветна дейност.

Културно-просветните организации извършват забележителна полезна работа по опазване на родовите корени, а част от тях и в подкрепа на българската кауза в тежки времена. Такъв характер има още първото дружество, създадено от българските младежи в Ню Йорк през 1890 г. под името „България“. Техните импулси са не само да подпомагат учащите се, но и да запознаят американската общественост с българския национален въпрос. Значително по-късно възникналата Българска студентска асоциация в Ню Йорк (1924 г.) издава Годишник за разпространение на информация относно миналото и съвременното положение на България, предизвикал голям отзвук сред научната общественост и разпространен в много американски университети. Подобни са подбудите на някои културно-просветни сдружения, като ранното Българо-македоно-одринско дружество „Левски“, основано през 1899 г. в Норт Адамс, щат Ню Йорк, открило 16 секции в САЩ и Канада и започнало да издава през 1902 г. в. „Борба“ – първия български вестник в Америка.

Особено големи в това отношение са заслугите на МПО – най-голямата политическа организация на българската емиграция в Америка, основана във Форт Уейн през 1922 г. В периода между двете световни войни членската ѝ маса надхвърля 30 – 50 хиляди души. Има структури във всички по-големи градове на САЩ и Канада. В продължение на 10 години съществува Информационно бюро, действащо като политическо представителство, благодарение на което видни американски политически дейци, учени и журналисти са привлечени в подкрепа на българската национална кауза. През 1927 г. на своя Пети конгрес МПО приема решение да издава в. „Македонска трибуна“ – най-големия и най-дълго издаван вестник със своя собствена печатна база. От България е извикан опитен журналист – Борис Зографов, родом от Битоля. Вестникът прокламира създаването в географските граници на Македония на една политическа цялост, в която всички народи ще се ползват

с равни права и равни задължения. Изрично се подчертава, че задачата му е да „крепи живо националното съзнание, което е застрашено от новите владетели на Македония“. Отговорностите на вестника значително нарастват след 19 май 1934 г., когато ВМРО и всички издания в България, свързани с дейността ѝ, са забранени. Той остава единственият легален печатен орган в защита на македонската кауза. От самото начало във вестника се поддържа рубрика „Дружествен живот“, неизчерпаем извор на информация за живота на българската общност в Северна Америка. МПО започва да издава и сп. „Македония“ на английски език от 1932 г. в Индианополис. В излезлите 12 книжки са публикувани материали на именити български изследователи и на американски учени, занимаващи се проблемите на Македония.

След Втората световна война основната задача става защитата на българската народностна принадлежност на населението в Македония. Ежегодните конгреси на МПО се следят с интерес от Държавния департамент, на тях присъстват представители на политическия елит. На последния 94 конгрес, проведен от 4 до 6 септември 2015 г. в Детройт, делегати изпращат девет местни организации, а гостите са около 300 души, включително от днешна Р Македония и от Западна България. Организацията и нейният председател Джордан Лебамов са удостоени с почетен знак на президента на Р България Росен Плевнелиев за принос в съхраняването на родовата памет. В изпратения поздравителен адрес се казва: „Съвременна България е признателна за всичко, което Македонската патриотична организация, като българска организация, въплъщава, символизира и е направила през годините. Днес вие сте тези, които имат авторитета и историческата мисия да работят за единение, независимо от държавните граници и географските разстояния“.

В сравнение с довоенните години МПО понастоящем има значително свит членски състав, а заедно със съмишлениците си наброява около 2000 души. Дейност развиват 16 секции, от тях по-активните са в Торонто, Чикаго, Ню Джърси, щат Ню Йорк, щата Охайо, Индиана. Влиянието на организацията е най-чувствително сред потомците на някогашните българи, предимно от Егейска Македония.

Голяма роля за запазване на българския дух и жива връзка с родината изиграва българският печат в Северна Америка. В периода до Втората световна война се появяват 42 заглавия, някои от тях имат живот едва няколко месеца, други излизат десетилетия наред. Средища на българския периодичен печат са Гранит сити, Чикаго (там е и първото хумористично издание в „Българан“), Детройт, Торонто. В годините след Втората световна война до началото на демократичните промени у нас се появяват още 17 издания, повечето органи на политически организации, основани от сънародниците ни.

Най-дълго излизалият и популярен вестник сред българската емиграция е „Народен глас“, основан в Гранит сити през 1907 г. и просъществувал през

следващите 50 години. Той е и първият български вестник в САЩ с кореспонденти на Континента и представител в България. Няколко години след появата му е закупена сграда и печатарски машини. Към него е открита книжарница с богат каталог. Рубриката „Из социалния живот на българите в Америка“ е ценен извор за живота на сънародниците ни. Рекламните обявления са свидетелство за ежедневието и преуспяването на българския емигрант. Вестникът инициира събирането на помощи, които се изпращат до БЧК. В него се публикуват и материали за сънародници, емигрирали в Южна Америка и Австралия. Началото на българския периодичен печат в Канада поставя през 1912 г. в. „Балканска звезда“ с мотото „Съгласие, родолюбие, просвета, трудолюбие“. Негов редактор е йеромонах Теофилакт, съдействал за съграждането през 1909 г. на първата българска църква в САЩ – „Св. св. Кирил и Методий“, Гранит сити, и на първата българска църква в Канада – тази в Торонто.

Икономическата криза от 1907 – 1908 г., засегнала най-тежко индустриалните работници, поставя на преден план тежнения с подчертан социален характер, което предизвиква създаването на групи с лява ориентация, както и появата на издания, ориентирани към социалдемократическите идеи. През 1910 г. е свикан Първият учредителен конгрес, поставил основите на Българската работническа социалистическа федерация в Америка. Той приема решение за присъединяване към една от двете социалистически партии в САЩ – SLP с орган в. „Работническа просвета“, излизал четвърт век. По-известни издания са също така „Работнически новини“ (Чикаго), „Работническа защита“ (Гранит сити), „Работническа просвета“ (Детройт).

След края на Втората световна война продължават да се изграждат взаимоспомагателни и културно-просветни сдружения, както и структури на професионална основа, което е специфично за българската общност в англоезичните държави. Такива са създадените в Чикаго през 1960 г. Българско дружество на инженерите и архитектите и Българско медицинско дружество.

Ново явление в живота на българската общност в Северна Америка е присъствието на българската политическа емиграция, създава свои организации. Това, което ги обединява независимо от противоречията им, е отхвърлянето на промените в България след 9-и септември 1944 г. и издигането на лозунга за възстановяване на Търновската конституция⁴⁾.

Първата от тези организации е Американско-българската лига, основана в Чикаго през септември 1944 г. от патриотично настроени българи, преместила седалището си последователно в Питсбърг и Ню Йорк (от 1961 г.). Обявила се за неутрална, създадена с идеята да осветлява общественото мнение по отношенията на България и нейните балкански съседи, впоследствие Лигата се ангажира с обединяването на всички българи зад граница срещу комунистическия режим в България. Създадени са клонове в САЩ и Канада, излиза *American-Bulgarian Review* (тримесечник), изгражда се Комитет за подпома-

гане на българи от бежанските лагери, предимно в Гърция. През 1968 г. Лигата престава да функционира.

Най-представителната организация на българската политическа емиграция е Българският национален комитет на д-р Г. М. Димитров – виден деец на БЗНС. Основан през 1949 г. във Вашингтон, БНК бързо изгражда клонове в Германия, Франция, Италия, Турция, Гърция, Канада, Австралия и издава печатния орган „Свободна и независима България“. Неговите последователи, антимонархически настроени, са обединени около основните цели за възстановяване на Търновската конституция, осъществяване на стопански реформи, свобода на словото и вероизповеданията. В Управленския екип влизат представители на политическия кръг „Звено“: П. Юруков – бивш дипломат, БЗНС – Ценко Барев, Димитър Мацанкиев и д-р Милка Геннадиева-Бьоф, проф. Долапчиев, бивш дипломат. БНК е особено деен в годините на Студената война, когато подпомага Американския конгрес в разработването на някои аспекти на американската политика. Макар да не успява да обедини българската емиграция, до смъртта на Г. М. Димитров през 1972 г. БНК е авторитетна организация, която изпраща свои представители на престижни международни форуми, като Лондонската конференция на движението за обединена Европа, конгресите на АФТ и Социалистическия интернационал.

Безкомпромисна, крайна линия следва Българският национален фронт, основан през 1948 г. в Мюнхен по инициатива на Иван Дочев – ръководител на българските национални легиони. БНФ е съдебно регистриран 10 години по-късно в щата Ню Йорк, а през 1960 г. премества седалището си в Ню Йорк. БНФ обявява всички държавни актове, закони и наредби на „насилническата комунистическа управа“ за нищожни. Признава Търновската конституция за основен закон на българската държава. В духовната сфера организацията следва идеята за съхраняването на българските културни и исторически ценности, нрави, език, обичаи и дава своята подкрепа на БПЦ в изгнание, тъй като в нея вижда „мощен крепител на българщината“. БНФ има свои клонове от Северна Америка до Чили, Аржентина и Колумбия в Западното полукълбо, из цяла Западна Европа, като само във ФРГ са изградени 11 клона, на Балканите – Турция и Гърция, в Израел, Тунис, Мароко, Южна Африка и Нова Зеландия. През 1951 г. БНФ премества временно центъра си в Торонто, издава в. „Борба“ в няколкохиляден тираж. След разцеплението в края на 50-те години на миналия век се оформят две крила – на Христо Статев, което функционира главно в Канада и издава свой печатен орган в. „Свобода“ с гл. редактор Пенчо Пелтеков, и крилото на Иван Дочев с гл. редактор на в. „Борба“ д-р Георги Паприков. Несъмнена е заслугата на БНФ (Дочев) за обявяването на 3 март като официален български ден още през 1955 г. в Ню Йорк – пример, последван от кметовете на Чикаго, Бъфало, Кливлънд и Ню Джърси, а през 1971 г. и от губернатора на щата Илинойс (Gadzhev, 2003).

Обединяване на българската емиграция, но на партийна основа, цели осъщественият през 1960 г. в Ню Йорк Български национален съвет. В учредителното събрание участват делегати на 14 политически партии и сдружения: БЗНС, БДП, БНФ, БРСДП, асоциациите на медиците и на свободните български писатели и юристи (Чикаго), на българските инженери и архитекти (Чикаго), на българските студенти, на бившите политически затворници, Лигата на българските военни офицери, Съюзът на българските писатели и културни дейци в изгнание (Дора Гъбенска, Калифорния). В Изпълнителния съвет влизат лидери от САЩ и Канада, както и от Париж и Брюксел. За седалище се избира Ню Йорк. Според Програмата БНС е надпартийна, общонародна патриотична формация, в която всички членове са равнопоставени. Наред с искането за възстановяване на Търновската конституция БНС декларира, че единствено „свободно изразената воля на българския народ може да определя бъдещата форма на управление в утрешна независима България“. Обръща се внимание и на опазването на родните традиции, а БПЦ се разглежда като пазителка на българското национално самосъзнание.

Своите американски координати има Българското академично дружество „Д-р Петър Берон“, обединило български интелектуалци на Запад на чисто научна основа. То е иницирано от д-р Христо Попов и Христо Огнянов и учредено в навечерието на 24 май 1965 г. в Хайделберг. В дейността му участват Петър Увалиев и Георги Марков от Лондон, Стефан Попов и проф. Теофана Аладжова от Мюнхен, проф. Никола Странски от Берлин, Христо Бояджиев от Рио де Жанейро, Живко Гелев от Ню Йорк, д-р Петър Ораховац от Вашингтон, проф. д-р Любен Делин – директор на Института за руски и източноевропейски изследвания при Университета във Върмонт, проф. Георги Елдъров. Освен в Европа БАН „Д-р П. Берон“ организира научни форуми и изнасянето на лекции в САЩ, посветени на 40 години от обявяването на независимостта на България (в Охайския университет), 1100-годишнината от смъртта на св. Кирил – в Университета в Блумингтън (Gadzhev, 2003).

Агенцията за българите в чужбина още в самото начало на своето създаване изпраща открито писмо до всички българи в чужбина, подписано от първия председател Георги Данаилов с послание за духовно единение. Институцията спомога и за възстановяването на връзките с представители на българската политическа емиграция. На страниците на сп. „Ек“ са поместени поредица от материали за сложната житейска съдба на много от тях, публикувани по-късно заедно с други интервюта на видни представители на българските общности в два тома под редакцията на Олга Шурбанова⁹. Писано е по повод книгата на Стефан Груев „Корона от тръни“, издадена в самото начало на демократичните промени у нас. Милчо Левиев лично участва със свои изпълнения в отбелязването на четиридесетото юбилейно издание на сп. „Ек“. Агенцията, като съорганизатор, подкрепя и конференцията на БАН „Д-р Петър Берон“,

проведена в София с участието на двама от основателите – Христо Огнянов и монсенъор Георги Елдъров. С подчертан интерес от страна на българските медии и общественост преминава организираната от ДАБЧ пресконференция по повод дългогодишния изследователския труд на д-р Иван Гаджев „История на българската емиграция в Северна Америка. Поглед отвътре“.

Българската общност в Северна Америка понастоящем е добре структурирана, а в организационен план е много активна. Както и за предишните исторически периоди, липсва официална информация за нейната численост и разпределение по социален и полов признак. Често сънародниците ни приемат работа под нивото на постигнатия образователен ценз и професионална реализация в родината – явление, присъщо за икономическата ни емиграция. По неофициални данни⁶⁾ българите в САЩ са около 300 000 души, концентрирани предимно в Чикаго (между 70 и 130 000), Лос Анджелис (35 000), Ню Йорк и прилежащите райони (25 000), Детройт (15 000), Бостън (10 000), столицата Вашингтон с част от прилежащите щати Вирджиния и Мериленд (8 000).

Броят на българските студенти в САЩ, съпоставен с големите ни студентски общности в най-популярните дестинации за придобиване на висше образование, като Германия (7500 студенти), Австрия (4000) и Великобритания (6500), не е голям, при това за последните пет години се отбелязва спад от 60%. Според Института за международно образование във Вашингтон към 2009 г. българските студенти в САЩ са почти 4000 души. За 2015 г. те са едва 1171 по данни на годишния доклад „Отворени врати“ на Института за международно образование в САЩ. Основните фактори, които обуславят намаляването на българите, кандидатстващи в американски колежи и университети, са демографската криза, предоставяните от европейските университети благоприятни възможности и високите разходи за обучение в САЩ. Липсват активни академични сдружения, поддържащи жив контакт с България и развиващи дейност, посветена на родните традиции и култура, за разлика от нашите студенти в Германия. В това отношение българите, обучаващи се сега в американски университети, решително изостават от академичните ни традиции в миналото.

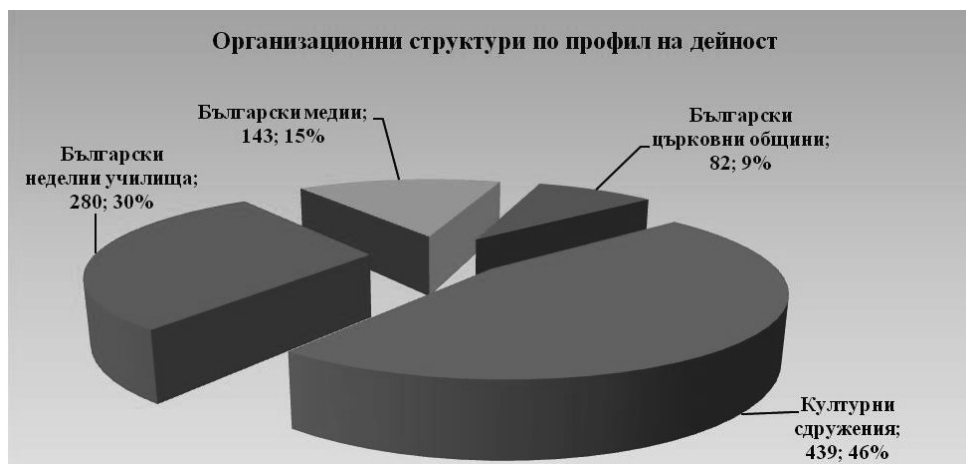
Българите в Канада са между 27 260 (според Националното бюро по статистика на Канада от 2006 г.) и 150 000 души (по неофициални данни). Част от българските имигранти при преброяванията се декларираат само като канадски граждани. По сведения на посолството ни в Отава към 2016 г. българските граждани са 70 000, съсредоточени предимно в следните провинции и градове: Онтарио (14 395), Квебек – Отава и Монреал (20 000, от тях само в столицата са около 2000), Британска Колумбия (2685), Албърта (2080), Калгари (1000). Липсват данни за броя на българските студенти, но в Канада има две студентски организации – Асоциацията на българските студенти, официално легитимирана в рамките на Университета на Торонто, и български студентски

клуб под наименованието Българска асоциация в Университета на Калгари. Българските организационни структури в Канада са около 70 на брой, преобладаващо културно-просветни сдружения.

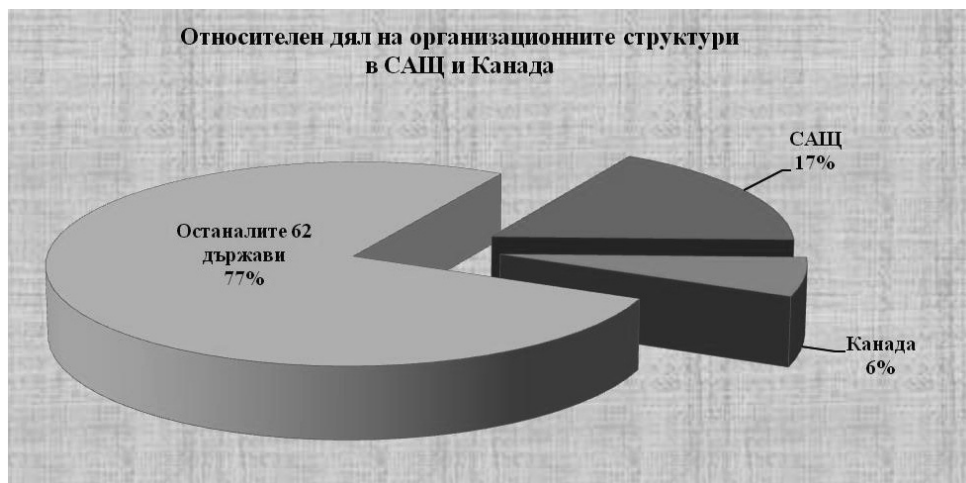
Отличителна особеност на българската общност в Северна Америка е високата ѝ организационна активност, присъща и за предишните етапи на развитие. Създаден е целият спектър от сдружения: културни, образователни, спортни, конфесии, медии. В базата данни на Държавната агенция за българите в чужбина се съдържа информация за общо 944 структури с различен профил на дейност, основани от сънародниците ни в 64 държави (фиг. 1). Относителният дял на структурите в САЩ (172) възлиза на 17 %, а на Канада (70) – 6% (фиг. 2). Следва да се има предвид, че статистиката не отчита създадените танцови и певчески фолклорни формации, които само в САЩ са повече от 60 и над 15 в Канада.

Продължена е традицията на сдружаване на професионално-творческа основа, позната още в периода след Втората световна война, характерна единствено за българските общности в англоезичните държави. През 2004 г. е основана Асоциацията на българските инженери в Канада с идеята да подпомага съюзните си членове за успешната им интеграция в новата среда, включването им в различни проекти или стартирането на самостоятелен бизнес. С тази цел е изградена мрежа за информация, комуникация и професионални връзки. Музикалното сдружение „Български виртуози“ в Ню Йорк обединява млади български изпълнители в областта на класическата музика. В началото на 2011 г. възниква Асоциацията на българските артисти в Америка с амбицията да обединява всички хора, занимаващи се с изкуство във всичките му форми, създаден е електронен сайт и фейсбук профил. Партньори на ДАБЧ са сдружение „Български художници зад граница“ и Сдружение на българските писатели в Чикаго. През лятото на 2012 г. в София е открита изложбата „Български художници зад граница“ под мотото „Дни на Чикаго в София“. Изложбата, подпомогната от фондация „Приятели на Чикаго“ и Института за етнология и фолклористика с етнографски музей при БАН, е първата по рода си у нас за творците от тези организации. В рамките на проявата е и премиерата на алманаха „Българско слово и багри от САЩ и света“, издаден от Агенцията. В него са включени творби на членове на двата творчески съюза.

В Канада специално е застъпено сдружаването на бизнес основа. През 1996 г. е поставено началото на Канадско-българския бизнес съвет с цел да организира форуми, двустранни проучвателни мисии, помощ на канадски компании за подготовка на документи за участие в международни търгове в България и други. Президент е проф. Георги Паничерски – почетен консул на Р България в Квебек. В ръководството на Канадско-българската асоциация, Торонто, е включен бизнес елитът на българската общност, тук фигурира и

Фигура 1

Фигура 2

името на Игнат Канев – щедър дарител и меценат. Все по-голяма популярност набира Канадско-българската бизнес мрежа (Canada-Bulgaria Business Network – CBVN), регистрирана през 2014 г. с идеята да стимулира икономическите връзки между България и Канада и удостоена с Грамота на канадското правителство.

Понастоящем културните сдружения на сънародниците ни в чужбина са 440, ориентирани преди всичко към опазването на българската духовност и

съхраняването на националната идентичност. Това е отбелязано в учредителните им документи и се реализира под различни форми, като изложби, концерти, кино вечери, чествания на бележити личности и събития от българския календар, събори, фестивали. Сравнително малка част от сдруженията си поставят цели в областта на межкултурното общуване и популяризирането на България като държава с богато историческо наследство, с възможности за туризъм или инвестиции. Развитието на второто направление е в основата на всички билатерални дружества, създадени от по-старата българска емиграция в Германия, както и на австро-българското дружество и клуб „Орфей“ в австрийския град Линц. Активно в тази област работят и българите във Вроцлав с ежегодно организираните Мартенски дни, посветени на България. Сдружение „Възраждане“ в Прага всяка година осъществява месец на българската култура с гостуване на родни творци от различни жанрове на изкуството. Две години поред асоциация „Малага – България 2010“ провежда Дни на българската култура в партньорство с общината на града домакин. Подобни събития се организират и в Буенос Айрес от Аржентино-българската фондация и културно дружество „Иван Вазов“ в Берисо. Традиционно е участието на български сдружения в ежегодния фестивал на културите в Канбера, Австралия. Отбелязаните инициативи се подпомагат по възможност от нашите дипломатически мисии в съответните държави, както и от ДАБЧ.

Българските културни сдружения в Северна Америка – общо 93, от които 60 в САЩ и 33 в Канада, реализират инициативи и проекти паралелно и по двете основни направления. Една от най-активните организации в района на Лос Анджелис е „Антика България“, която организира ежегодно „Майски тържества на българската култура“. Фестивалът в Сиатъл е сред най-масовите културни събития в САЩ и се провежда всяка година от 26 до 30 май. Той е мащабна сцена, където се изявяват представители на различните емигрантски общности, артистични групи, танцови и музикални състави от Северозападните щати и Тихоокеанското крайбрежие на САЩ. Участниците представят своето културно и фолклорно наследство, изкуство, традиции, кухня и занаяти пред повече от 240 000 посетители. Традиционни са съборите по случай 24 май в Сан Диего, Сан Франциско и Сиатъл. Участието на стотици българи в тези прояви е израз на стремежа им към запазване на родните традиции и култура. Българо-американският културен обмен с директор актрисата Жана Караианова организира няколко фестивала на българското кино, към които американските професионални среди проявяват интерес. Българският културен център „Мадара“ със седалище в Бостън ежегодно провежда Български културен фестивал, съпътстван и от дарителски кампании в полза на родни институции. Преди десетина години Бостън е част от мащабно концертно турне, организирано от ДАБЧ с гостуване на „Щурците“, Валя Балканска и Васил Найденов.

В Канада Българският фестивал на изкуствата с главен организатор Елица Йорданова се превръща в традиционно, високостойностно културно събитие, провеждано в Торонто, Отава и Монреал. В неговите вече четири поредни издания от 2012 г. насам участват известни певци и музикални изпълнители от България и от страната домакин. Целта на проявите е да се популяризира родната култура сред българската и канадската общественост.

Поддържането на българските фолклорни традиции в Северна Америка в миналото и сега, като част от общите усилия за съхраняване на националната идентичност, заслужава специално изследване от специалисти етнологи. Следва да подчертаем обаче, че магията на българската песен и танц има своите многобройни ценители в средите и на американското общество. Не е възможно да се изброят всички фолклорни групи, създадени от сънародниците ни в тази част на света, някои от които и на земяческа основа, но те са не по-малко от стотина. Сред многобройните инициативи заслужава да се спомене популярният фестивал „Верей“ в Чикаго, привлякъл за участие през април 2016 г. 30 български ансамбъла от САЩ и Канада.

В религиозно отношение българската общност в Северна Америка е разделена основно на две. Както и в миналото, мнозинството са източно-православни, принадлежащи към Българската епархия за Северна Америка и Австралия, начело с митрополит Йосиф. Продължава развитието и на групата на протестантите, главно методисти. След отделянето на част от църковните ни общини от Светия синод на БПЦ през 1963 г. се формира Българският диоцез към Американската православна църква, начело с епископ Йончев. След смъртта му няма български епископ на този диоцез. Някои от старите общини са в епархията на непризнатата Македонска православна църква. Всички тези религиозни обединения са социализиращи центрове за родолюбиви начинания и подпомагат българите емигранти от различните поколения. По принцип част от най-новата българска емиграция не проявява задълбочен интерес към коя църква принадлежи храмът, стига да е български. Характерен проблем за повечето български църкви в САЩ е, че те не разполагат със собствени сгради, което затруднява дейността на църковните ни общини като духовни средища на българите, както и на създадените към някои от тях неделни училища, хорове, танцови състави. Българите по места обаче не са чужди на идеята за набиране на средства за изграждането на нови църковни храмове по примера на първото поколение емигранти.

Продължава развитието на българския печат, вече в условията на съвременните информационни технологии. Броят на българските медии – печатни и електронни, е повече от 40. В САЩ има действащи около 10 печатни медии, като тенденцията е за непрекъснато намаляване на техния брой, тъй като все повече се заместват от цифрови носители на информация. В Чикаго се издават

вестниците „България“, „България сега“, България – XXI век“, „Българче“, списание „Златорог“ (двуседмичник за литература, театър, философия, история, живопис) и др. В Ню Йорк излиза седмичникът „Неделник“, който от 2005 г. е с тираж 20 000 бр. и се разпространява в САЩ и Канада, както и в още 30 страни. В Лос Анджелис се списва седмичникът „Обзор“. Сред действащите електронни медии са информационните сайтове BG Guide, „Българите в САЩ“, „Eurochicago.com“, „BGWORLD – За българите в САЩ“, радио и ТВ емисии като интернет радио и видео „Отзвук“, радио „България“ (Чикаго). По телевизионния канал „Компакт“ (Чикаго) се излъчва седмичното българско предаване „Friday night 9“, а през 2013 г. е положено началото на Първата българска интернет телевизия (ВІТ).

Вестникът на българите в Канада – „Български хоризонти“, с гл. редактор Максим Божилов е сред най-активните български медии, с подчертан интерес към събития от вътрешнополитическия ни живот и външната политика на България. Създаден е през 1999 г. с идеята да предизвиква дискусии, да дава полезна за имигрантите информация.

Много динамични са процесите в сферата на българското образование на територията на САЩ. Водещ център в това отношение е Чикаго, където са създадени 12 неделни училища, а градът е три пъти домакин на форуми по проблеми на българското образование в чужбина, инициирани от училище „Джон Атанасов“. Интензивните процеси се дължат до голяма степен на старта на НП „Роден език и култура зад граница“ през 2009 г., последвана от Постановление на МС №334 две години по-късно, чрез които българската държава, макар и не в пълен обем, субсидира обучението по български език, история и география на България в учебните звена, основани от сънародниците. По брой създадени български училища САЩ понастоящем се нареждат на първо място с изградени 53 структури, от които 36 подпомагани финансово от българската държава, следвани от Испания с 41 образователни структури и Великобритания с 37 структури. Малка част от училищата са изградени към български православни църкви (в Орландо, Финикс и две в Чикаго) или към протестантски храмове, като училище „Нов живот“ в същия град. Останалите са самостоятелно регистрирани или функционират към сдружения с културно-просветен характер. Сред най-големите образователни структури са Българският образователен и културен център „Св. Климент Охридски“ (Вашингтон), БУ „Хр. Ботев“ (Ню Йорк) към Американската фондация за България, БНУ „Джон Атанасов“ (Чикаго), създаденото през 1975 г. училище към православния храм „Св. София“ (Чикаго), Малко българско училище (Чикаго), в което обаче броят на записаните ученици е много голям – 336. БНУ „Джон Атанасов“ осъществи пробив, като неговата програма на обучение е призната от щатското министерство на образованието и българският език се

включва в американските дипломи за средно образование на учениците, обучавани в учебното звено. Примерът е последван и от други американски училища. В момента се търсят пътища за признаване на българския език като кредитен предмет във висши учебни заведения на територията на САЩ. Българските учители поставят въпроса и за създаване на сертифицирани центрове по български език.

Значителен е делът на училищата, които не се финансират от българската държава и разчитат на средства, събрани от спонсори и родителски такси. Те са 17 от общо 53 на територията на САЩ, като броят на обучаваните в тях се движи в рамките на 15 до 45 деца. При възможност те се осигуряват от ДАБЧ с художествена и учебна литература. Интересно явление през изминалата година е разкриването на иновативни образователни структури, в които обучението по български език е застъпено паралелно с преподаването на определен вид изкуство. Пример е новосъздаденият в Ню Йорк хор и училище „Млади български гласове“, артклуб за малчугани „Въртележка“ в Чикаго или детското радио и телевизионно студио „Телевизионери“ в същия град.

Броят на българските училища в Канада е 14, от тях 8 не получават субсидия от нашата държава. Градовете, в които са разположени тези средища на българска просвета, са Торонто, Монреал, Отава, Ванкувър, Квебек, Китчинър и Калгари. Три от тях функционират към български православни църкви: в Брамтън към църквата „Св. Димитър“, в Монреал към църквата „Св. Иван Рилски Чудотворец“ и в Торонто към македоно-българския източноправославен храм „Св. св. Кирил и Методий“.

Специфична особеност в развитието на българското образование в Канада е възможността то да се осъществява не само под формата на българско неделно училище, но и в рамките на канадската държавна образователна система по линия на интеграционни програми. Както това бе вече изяснено в доклада на ДАБЧ, изнесен на конференцията на българските училища във Виена през 2014 г., този тип обучение по български език се среща само в още няколко държави – Швейцария (Цюрих и Базел), Германия (Дуисбург, Манхайм, Лайпциг) и в Мелбърн, Австралия⁷⁾.

В Торонто са сформирани три български класа, които провеждат своето обучение по линия на Toronto District School Board (TDSB). TDSB осигурява заплащането на учителите, закупуването на тетрадки, моливи и копирна хартия, но не и на учебно-помощна литература. Потенциалът за разширяване на тази мрежа от български класове е голям. Българският клас в Китчънър е в рамките на St. Louis Adult Learning Centre (SLALC), като изискването е за поне 20 ученици за сформирание на български клас. В Отава функционира паралелка по български език към държавно училище, като учениците са от възрастовите групи между I и XII клас. Понастоящем там се обучават 19 уче-

ници. Гимназиалното ниво обхваща възрастовата граница от VIII до XII клас и е поето от Френския католически борд. В училището има румънски, индийски, арабски, руски и др. съботни паралелки. Занятията за една учебна година включват 112 часа. Още в предпоследния гимназиален клас с получената оценка по български език в свидетелството учениците могат да кандидатстват в предварителния прием за университета. Освен български автори учениците изучават родни традиции и история, драматично изкуство. Развитието на тези класове е разгледано по време на Третата конференция на българските учители в Канада, проведена на 1 ноември 2015 г. в представителната зала на БПЦ „Св. Димитър“ в Брамтън⁸⁾.

Основен проблем на този тип обучение е осигуряването на подходящи учебници и учебни помагала, тъй като канадските училищни бордове поемат само заплащането на труда на учителите. Липсва формула за финансиране от българската държава в рамките на ПМС №334 или НП „Роден език и култура зад граница“, тъй като подобни класове не отговарят на условията да бъдат бенефициенти. В този случай е важна ролята на ДАБЧ да удовлетворява приоритетно нуждите на по-специфичните форми на обучение по български език и традиции, които поне засега не могат да бъдат обхванати от българското Министерство на образованието и науката.

Постигнатото в миналото и сега от българските организации, училища, църковни общини, медии в името на съхраняването на българската духовност в Северна Америка е национално богатство, част от българската история и култура. И всички ние следва да изпитваме респект към това наследство, да го опазим като живо и светло огнище на нашата вяра и душевност, на българския език и култура за идните поколения. Българската диаспора представлява едно специално социално пространство, а дейността на нейните структури утвърждава българския дух в чуждата обстановка и в новите цивилизационни условия на XXI в. Пълноценната интеграция при запазване на националната идентичност са два процеса, които протичат паралелно и това се отнася също и за нарастващите общности на наши сънародници в други точки на света. Приспособяването, но при поддържането на връзката с българското, са като две успоредни линии в безкрайността, които в един момент се сливат, обединявайки тези общности независимо от специфичните особености в региона или от конкретната социално-икономическа, политическа и културна среда в която и да е страна. Човек може да получи наследство и да го умножи или да го пропилее. Историческото наследство обаче не се губи, дори една империя или отделна държава да загине, нейният принос в световната цивилизация остава. Българското наследство обаче по места може и да се надгражда. В случая със Северна Америка един такъв пример е идеята за учредяване на Феде-

рация/Асоциация на българските сдружения в Канада. Тя вече се обсъжда в Отава по повод сформирането на Група за приятелство с България във федералния парламент на Канада, а въпросът е актуален и за сдруженията ни в САЩ. Създаването ѝ ще издигне престижа на сънародниците ни там, ще ги сплоти и ще бъде еталон, към който да се стремят и останалите българските общности по света.

БЕЛЕЖКИ

1. Влиянието на американските просветни институти в българските земи до Освобождението е разгледано подробно от Райчевски, С. (2003). Америка и българите. София.
2. В „Чикаго, българският град“, С. 2015, с. 23, на Илия Йовчев е отредено мястото на „баща и основател на българската общност в САЩ“.
3. „Deutsche im Schmelztiegel der USA: Erfahrungen im größten Einwanderungsland der Europäer“. Berlin, 3. Auflage, 1994.
4. Относно числеността на българската политическа емиграция, пътищата за емигриране и политическите проекти на отделните емигрантски организации, допълнено с биографии на отделните дейци, вж. Стателова, Е., Танкова, В. (2002). „Прокудените“, ИК „Жанет-45“; Гаджев, И. (2006). История на българската емиграция в Северна Америка, т. 2.
5. Шурбанова. О. „Срещи с изявени българи от чужбина“, 1997 и 2009 г., издание на ДАБЧ.
6. Данните са предоставени от българските дипломатически мисии в САЩ и Канада.
7. Димитрова, К. „Организираны форми на обучението по български език и литература в чужбина“. Публикувано в „Модели за качествено изучаване на български език в чужбина“, сборник с доклади, издание на „Аз Буки“, С. 2014, с. 36 – 38.
8. Информацията е предоставена от ГК на Република България в Торонто.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Gadzhev. I. (2003). *Istoriyata na balgarskata emigratsia v Severna Amerika. Pogled otvatre*, t. 1., izd. „Gutenberg“ [Гаджев. И. (2003). *Историята на българската емиграция в Северна Америка. Поглед отвътре*, т. 1., изд. „Гутенберг“].
- Drandijski. D. (2015). *Viena i balgarite. Iz istoriyata na balgarskata obshtnost v Avstria (1700 – 2000 g.)*. Sofia [Драндийски. Д. (2015). *Виена и българите. Из историята на българската общност в Австрия (1700 – 2000 г.)*. София].

Traykov. V. (1993). *Istoriyata na balgarskata emigratsia v Severna Amerika*. Sofia [Трайков. В. (1993). *Историята на българската емиграция в Северна Америка*. София].

THE BULGARIAN COMMUNITIES IN NORTH AMERICA - TRADITION AND MODERNITY

Abstract. The article examines the processes of the development of the Bulgarian communities in North America. The main focus is on the history and the current state of the Bulgarian organizations, schools, media contributing to the preservation of the Bulgarian culture and traditions overseas.

✉ **Ms. Koyanka Dimitrova**
State Agency for Bulgarians Abroad
2A, Dondukov Blvd.
1000 Sofia, Bulgaria
E-mail: k.dimitrova@aba.government.bg